

POZYTYWIZM

1. Ramy czasowe
druga połowa XIX wieku
2. Geneza
 - a) coraz mocniej ugruntowujący swe panowanie system burżuazyjny
 - b) rozwój nauk ścisłych, zwłaszcza biologicznych
3. Nazwa
 - a) wywodzi się od tytułu rozprawy Augusta Comte'a „Wykład filozofii pozytywnej”
 - b) słowo pozytywny wówczas oznaczało: praktyczny, realny - a w takich właśnie kategoriach epoka pozytywizmu rozpatrywała świat i jego zjawiska
4. Światopogląd
 - a) scjentyzm - zaufanie do nauki. Obserwacja, doświadczenie i uogólnienie jako metody postępowania badacza
 - b) utylitaryzm - przekonanie, że wszystko, co człowiek czyni winno być społecznie użyteczne (pogląd ten głosił m.in. J.S.Mill)
 - c) ewolucjonizm - przekonanie, że wszystkie formy życia stopniowo przekształcają się w coraz wyższe, doskonalsze. Tak rozumiany postęp sprawia, że harmonijnie rozwijają się także społeczeństwa (poglądy te propagował uczeń Darwina - H.Spencer)
 - d) agnostycyzm - pogląd zakładający, że niemożliwe jest poznanie praw rządzących bytem. Tym, co ukryte przed rozumem, nie należy się zajmować, lecz trzeba się skupić na opisanii elementów świata, które są dostępne zmysłom
5. Główne kierunki w literaturze

realizm - metoda ujmowania materiału w dziele literackim. Głównym celem pisarza realisty jest stworzenie artystycznej wizji świata możliwie najbardziej odpowiadającej obiektywnemu stanowi i wyglądowi rzeczywistości (element typowości).
utwory realizmu krytycznego - utwory o demaskatorskiej wymowie

naturalizm - metoda twórcza, której głównym teoretykiem i reprezentantem był Emil Zola.
W studium programowym „Powieść eksperymentalna” postulował docieranie do prawdy, swoisty dokumentaryzm.
Naturalizm sięgnął po nowe tematy - m.in. pokazał środowisko nizin społecznych.
Ostremu widzeniu kontrastów społecznych towarzyszyły nowe środki ekspresji artystycznej, drażniące niejednokrotnie nawyki odbiorców - brutalność obrazowania, antyestetyzm.

LITERATURA POWSZECHNA HONORE BALZAC

- uznaje się go za twórcę realizmu krytycznego
- uważał, że dzieło literackie to sprawozdanie z ludzkich doświadczeń, odwzorowywanie stosunków społecznych, pokazywanie szczegółów życia, przedstawianie typowych charakterów
- jest autorem cyklu „Komedia ludzka” (97 pozycji). Pokazuje tu Francję po upadku Napoleona - świat, w którym władą pieniądze. Kreśli obraz odchodzącego feudalizmu i rodzącego się kapitalizmu. Jego bohaterowie są często postaciami niejednoznacznie moralnie

„Ojciec Goriot”

Treść:

Ojciec Goriot był niegdyś prostym robotnikiem, pracowitym i oszczędnym. Wzbogacił się w czasie rewolucji francuskiej na spekulacji mąką, potem pomnożył majątek pracując jako kupiec. Po śmierci ukochanej żony całe swe wielkie uczucie przelał na córki. Spełniał wszystkie ich kaprysy. Wydał je bogato za męż. Nie mieszkał z córkami, którym oddał swój majątek, lecz w ubogim pensjonacie. Córki wyłudziły od niego resztę pieniędzy, a gdy nie miał już nic - wyrzekły się ojca nędzarza. Prawdę o swych córkach ojciec Goriot pojął dopiero przed samą śmiercią. Inne postacie utworu to Eugeniusz Rastignac (ubogi szlachcic, który podejmuje bezwzględną walkę w celu zdobycia majątku i pozycji) oraz Vautrin (zbrodniarz).

Problematyka

- relacje dzieci - rodzice
- świat jako miejsce bezwzględnej walki

FIODOR DOSTOJEWSKI

- stworzył nowy typ prozy psychologicznej, analizującej wieloznaczne motywacje działań
- pokazał mroczne strony ludzkiej natury (m.in. stany psychicznych dewiacji)
- świat przedstawiany w utworach jest okrutny, nie ma w nim harmonii, jasności, spistości
- ograniczył rolę narratora, oddając głos bohaterom
- utwory Dostojewskiego nie dają żadnych odpowiedzi, jedynie stawiają znaki zapytania

„Zbrodnia i kara”

Treść:

Student Raskolnikow morduje starą lichwiarkę i jej siostrę (jest to swoista forma buntu wobec rzeczywistości). Przyznaje się do tego czynu i zostaje zesłany na katorgę.

- szczegółowa analiza stanów psychicznych bohatera

Forma: powieść polifoniczna (mówiona wieloma głosami). Technika polifoniczna polega na prezentacji – poprzez wypowiedzi i działania postaci – różnych, często sprzecznych postaw światopoglądowych, bez wskazania, za jakimi opowiada się autor. W powieści polifonicznej narrator opowiada o bohaterach tak, że przyznaje im dużą autonomię, respektuje właściwości ich indywidualnego języka.

Główni bohaterowie:

Rodion Raskolnikow: młody student, żyje w ubóstwie i samotności w nędznej izbie petersburskiej kamienicy, niezwykle ambitny i wrażliwy, boleśnie przeżywa to, że mimo dużych możliwości intelektualnych nie może ich rozwijać ze względu na sytuację majątkową, świadomy niesprawiedliwości świata, głosi teorię, że człowiek wybitny może pozwolić sobie na łamanie prawa, zachodzi w nim duchowa przemiana (początkowo racjonalista i immoralista, powraca do religii, wierzy, że winy można odkupić skruchą i cierpieniem). Moralne odrodzenie Raskolnikowa porównane do wskrzeszenia Łazarza.

Zofia Siemionowna Marmieladow – 18-letnia blondynka, z powodu materialnych warunków rodziny nie zdobyła żadnego wykształcenia, kiedy nie może znaleźć pracy jako szwaczka, zostaje prostytutką. Pełna pokory i dobroci, uosobienie czystości i miłości. Zawsze gotowa do chrześcijańskiego przebaczenia. To ona przyczynia się do moralnego odrodzenia Raskolnikowa.

Porfiry Pietrowicz – oficer śledczy petersburskiej policji, inteligentny, dociekliwy, znakomity psycholog mistrzowsko mnożący pułapki i podchwytliwe pytania.

Siemion Zacharycz Marmieladow – alkoholik, który ciągle traci pracę i rujnuje życie swojej rodziny, był urzędnik państwowy niższego stopnia, wpada po pijanemu pod powóz.

Arkadiusz Swidrygajłow – tajemnicza postać mająca różne grzechy na sumieniu. Cyniczny i brutalny, chlebodawca siostry Raskolnikowa, która pracowała w jego domu jako guwernantka i musiała odejść, gdyż chciał ją uwieść. W rozmowie z Raskolnikowem spowiada się ze swego życia pełnego okrucieństw i podłości, a także perwersji erotycznych będących skutkiem upodobania do nieletnich dziewcząt. Popełnia samobójstwo.

Główne problemy:

odradzająca moc miłości, wina, kara i odkupienie za grzechy, demoralizujące życie w mieście, Petersburg jako symbol współczesności, która odeszła od prawdziwych wartości.

LITERATURA POLSKA

- Pozytywizm w Polsce jest ze względu na trudną sytuację polityczną i społeczną (wysokie kontrybucje i konfiskaty majątków ⇒ narodziny inteligencji jako grupy społecznej; głód pracy, emigracja za chlebem, migracje bezrolnych chłopów do miasta, uwłaszczenie jako perfidny zabieg rządu carskiego, uniemożliwiający porozumienie chłopów i szlachty) prądem gospodarczo-społecznym
- Wraz z upadkiem powstania styczniowego klęskę poniosła romantyczna ideologia
- Program polskich pozytywistów
 - hasło pracy u podstaw (nad ludem)
 - hasło pracy organicznej (społeczeństwo jest organizmem, jeśli choruje jakiś organ, chora jest cała społeczność ⇒ konieczność harmonijnej współpracy wszystkich grup społecznych)
 - hasło pracy nad kapitalizacją kraju
 - hasło emancypacji kobiet
 - hasło równouprawnienia Żydów
 - hasła te były propagowane przede wszystkim przez tzw. pokolenie Szkoły Głównej (młodzież tu studiującą)
 - w tym czasie dynamicznie rozwija się prasa, w której drukowane są artykuły młodych pozytywistów (Przegląd Tygodniowy, Niwa)
 - wybrane artykuły
 - Świętochowski „My i wy” (krytyka bierności starego pokolenia)
 - Orzeszkowa „Kilka słów o kobietach” (problem emancypacji)
 - Prus „Szkic programu w warunkach obecnego rozwoju społeczeństwa” (propagowanie hasła pracy organicznej)
- Zadania stawiane wobec literatury
 - Literatura miała za zadanie uświadomić narodowi, że należy odstąpić od walki narodowo-wyzwoleńczej na rzecz pracy dla kraju. Postulowano, by stała się ona „nauczycielką życia w nowych warunkach społeczno-ekonomicznych” (Prus porównał pisarza do dróżnika, który zapowiada nadchodzący pociąg)
 - W tej epoce tworzono literaturę dostępną dla wszystkich. Renesans przeżyła proza (powieść, nowela, humoreska)
- Stosunek do romantyzmu

Pozytywiści cenili minioną epokę, otaczali czcią i szacunkiem bohaterów powstań narodowych. Sądziли jednak, że w sytuacji, w jakiej znalazła się Polska, idee romantyczne nie mają szans na realizację.
- Tematyka nowel pozytywistycznych

- a) problem dziecka (szczególnie dziecka zdolnego, które nie ma szans na rozwój)
 - Sienkiewicz: Janko Muzykant
 - Prus: Antek
 - Konopnicka: Nasza szkap
- b) fałszywie pojmowana filantropia
 - Orzeszkowa: Dobra pani (Bogata dziedziczka Ewelina Krzycka przygarnia pięcioletnią Helenkę - ubogą sierotę. Rozpieszcza ją, wychowuje w luksusie, lecz kiedy pochłania ją nowa sprawa - przyjmuje do domu włoskiego muzyka - odsyła ją na wieś do ubogich krewnych dziecka)
- c) walka z wynarodowieniem
 - Orzeszkowa: ABC (Joanna Lipska z wielkim zamiłowaniem i poświęceniem uczy ubogie dzieci języka polskiego. Sąd za prowadzenie szkoły bez pozwolenia skazuje ją na grzywnę. Brat pożycza pieniądze, a Joanna dalej prowadzi lekcje)
- d) obraz powstania styczniowego
 - Orzeszkowa: Gloria victis (historia zbiorowej mogiły powstańczej, hołd złożony walczącym, bohaterowie fikcyjni- rodzeństwo Aniela i Marian Tarłowscy, Jagmin oraz historyczni - Traugutt)
- e) obraz wsi powłaszczeniowej
 - Sienkiewicz: Szkice węglem (historia rodziny Rzepów, oszukanej przez gminnego pisarza Zółzikiewicza, który podstępem wymusza zgodę na służbę Rzepy w wojsku. Rzepa w rozpaczy zabija żonę i podpala dworskie zabudowania)
- f) problem antysemityzmu
 - Konopnicka: Mendel Gdański (historia Żyda – introligatora uczciwie pracującego, użytecznego dla społeczeństwa, kochającego Warszawę. Przeżywa on wielkie rozczarowanie na skutek rozruchów antysemickich, podczas których zostaje zraniony jego wnuk)
- g) problemy codziennego życia, np. choroby i cierpienia
 - Prus: Kamizelka (motyw kamizelki jako klamry kompozycyjnej, pretekstu do opowiedzenia historii o cierpieniu, miłości i śmierci, dowodu miłości dwojga ludzi)

ELIZA ORZESZKOWA

„Nad Niemnem”

- akcja utworu toczy się w latach 80-tych XIX wieku nad Niemnem
- Treść:

We dworze w Korczynie mieszka Benedykt Korczyński wraz z rodziną (żoną Emilią, córką Leonią kształcąca się na pensji w Warszawie i synem Witoldem - uczniem szkoły agronomicznej), kuzynką Martą Korczyńską, daleką krewną Justyną Orzelską i jej ojcem. Justyna, niegdyś zakochana w Zygmuncie Korczyńskim, który ożenił się z Klotyldą - zaprzyjaźnia się z Jankiem Bohatyrowiczem - schłopiałym szlachcicem. Udaje się z nim i jego stryjem Anzelmem do legendarnego grobu Jana i Cecylii. Staje się coraz częstszym gościem w zaścianku - pomaga Janowi i uczy się różnych prac. Jan przyprowadza Justynę do Mogiły, w której spoczywają uczestnicy powstania styczniowego, wśród nich Andrzej Korczyński i Jerzy Bohatyrowicz. Justyna poznaje też historię nieszczęśliwej miłości Marty i Anzelma (Marta odrzuciła oświadczyzny, gdyż bała się życia wśród chłopów). Dziewczyna decyduje się na małżeństwo z Jankiem, odrzucając oświadczyzny Różycia (który roztrwonił już część swego majątku, jest przy tym morfinistą).

- powieść tendencyjna

- a) treść podporządkowana głoszeniu idei pracy
 - b) zawiera wzorce osobowe (młode pokolenie - Justyna, Janek, Witold)
 - c) realizuje cel wychowywania społeczeństwa
 - d) narrator - wszechwiedzący, usytuowany ponad światem przedstawianym - dokonuje ocen
 - e) jest utworem realistycznym i łatwym w odbiorze
- czas akcji
- a) plan współczesny - urodzajne lato nad Niemnem
 - b) plan przeszły
 - XVI wiek - historia Jana i Cecylii
 - powstanie styczniowe

Wielokrotne odwołania do przeszłości podkreślają szacunek pozytywistów dla historii, która ma być oparciem dla pokoleń współczesnych.
- miejsce akcji: tereny nad Niemnem, m.in.:
- a) Korczyn - dwór rodu Korczyńskich
 - b) Bohatyrowicze - zaścianek
 - c) Osowce - majątek Andrzejowej Korczyńskiej
- główne postacie
- a) Benedykt Korczyński - ciężko pracujący szlachcic, który za wszelką cenę chce utrzymać ojcowiznę. Wykształcony (ukończył wyższą szkołę agronomiczną), patriota (brał udział w powstaniu). Po klęsce powstania, borykając się z problemami finansowymi, stał się człowiekiem zgorzkniałym i zamkniętym w sobie. Walka o utrzymanie Korczyna sprawiła, że zaczął procesować się z Bohatyrowiczami. Przemienia go szczerą rozmową z synem, którego nazywa powracającą falą swej młodości.
 - b) Emilia Korczyńska - żona Benedykta, egoistka, rozkapryszona, żyjąca w świecie własnych urojeń.
 - c) Marta Korczyńska - prowadzi dom Benedyktowi, jest bardzo pracowita, choć nieco zgorzkniała. W młodości bojąc się pracy i opinii ludzi nie zdecydowała się na małżeństwo z Anzelmem, którego kochała. Zapłaciła za to samotnością.
 - d) Andrzejowa Korczyńska - wdowa po Andrzeju, matka Zygmunta. Arystokratka. Żyje wspomnieniami o mężu, uczy wiejskie dzieci. Popęłniła błędy w wychowaniu syna, który stał się egoistą.
 - e) Anzelm Bohatyrowicz - powstaniec, stryj Janka. Szlachetny, prawy, żyje pamięcią o przeszłości.
 - f) Justyna Orzelska - zubożała szlachcianka, która otrzymała staranne wykształcenie. Opiekuje się zdziwaczalym ojcem - muzykiem. Sens życia odnajduje w miłości i pracy.
 - g) Jan Bohatyrowicz - syn powstańca Jerzego Bohatyrowicza, wychowywany przez stryjka Anzelma. Pracowity, szlachetny.
 - h) Witold Korczyński - idealista pełen młodzieńczego zapału, pozytywista. W pracy na rzecz ludu widzi sens życia.
 - i) Zygmunt Korczyński - syn powstańca Andrzeja Korczyńskiego, którego nazywa szaleńcem, kosmopolita pragnący sprzedać rodowy majątek i wyjechać na stałe za granicę. Egoista
 - j) Teofil Różyc - arystokrata o dobrym sercu. Nie widzi sensu życia. Szuka wrażeń w narkotykach. Nie przywiązuje wagi do rodzinnej ziemi, trwoni majątek
- Historia rodu Korczyńskich

- Stanisław Korczyński - syn napoleońskiego legionisty. Patriota. Kształcił się w Akademii Wileńskiej
- dzieci Stanisława
 - a) Benedykt - po klęsce powstania zdradził ideały młodości, procesował się z zaściankiem
 - b) Jadwiga - wyszła za mąż za Darzeckiego
 - c) Andrzej - zginął w powstaniu
 - d) Dominik - brał udział w powstaniu, zesłany do Rosji zrusyfikował się, z czasem zrobił karierę jako urzędnik carski > Zanikły w nim uczucia patriotyczne

– Konflikt pokoleń

1. Witold - Benedykt

Witold zarzuca ojcu brak demokratyzmu. Twierdzi, że zagubił to, co powinno stanowić cel życia (idea służby społeczeństwu). Konflikt rozwiązuje się podczas szczerzej rozmowy.

2. Zygmunt - Andrzejowa

Zygmunt domaga się od matki, by sprzedała majątek, co umożliwi im wyjazd na stałe za granicę. Andrzejowa nie chce opuścić miejsca, gdzie pochowany jest jej mąż. Konflikt nie rozwiązuje się.

– Obraz dworu

- a) trudna sytuacja ekonomiczna wynikająca z konieczności płacenia wysokich kontrybucji
- b) walka o zachowanie ziemi w polskich rękach (prawodawstwo carskie zabraniało nabywania ziemi na wschodnich kresach przez osoby pochodzenia polskiego, ziemia, której Polak nie potrafił utrzymać, przechodziła w ręce rosyjskie)
- c) dwie grupy
 - bohaterowie pozytywni (Benedykt, Maria Kiriłowa)
 - próżniacy (Emilia, Zygmunt)

– Obraz zaścianka

- pełni życia, energii i siły
- dumni, inteligentni, ciekawi świata
- przywiązani do tradycji rodzinnych i narodowych
- patrioci
- jest to - zdaniem Orzeszkowej - najwartościowsza część narodu

– Stosunek do pracy miernikiem wartości

a) najwyżej oceniane młode pokolenie, które znajduje szczęście w pracy

b) **legenda o Janie i Cecylii**

- ♦ Jan (chłop) i Cecylia (ze szlacheckiego rodu) przybyli do puszczy i założyli osadę. W nagrodę za ogrom pracy przy trzebieniu puszczy dostali tytuł szlachecki i nazwisko Bohatyrowicze
- ♦ legenda ta wyraża następujące idee:
 - bohaterstwo to nie tylko czyn odwagi, poświęcenia życia. W trudzie codziennej pracy też można stać się bohaterem
 - praca to najwyższa wartość, stanowiąca o godności i sensie życia człowieka

BOLESŁAW PRUS

„Lalka”

– czas akcji

akcja właściwa - Warszawa końca lat 70-tych (1878-79)

Dzięki pamiętnikowi Rzeckiego sięgamy do jego dzieciństwa (lata 40-te) i młodości (Wiosna Ludów)

- Miejsce akcji: Warszawa, Zaslawek, Paryż

- Temat:

- sąd nad społeczeństwem polskim końca XIX wieku
- krytycy nazwali „Lalkę” powieścią o straconych złudzeniach, o klęsce ideologii romantycznej i pozytywistycznej. Każdy z trzech idealistów (Rzecki, Wokulski, Ochocki) zostaje odrzucony przez społeczeństwo

- Narracja: dwugłos narracyjny (narrator właściwy i Rzecki jako autor pamiętnika)

- Wybrane postacie:

1. Ignacy Rzecki - stary subiekt, przyjaciel Wokulskiego, którego pragnie wydać za panią Stawską

- dzieciństwo i młodość spędził w atmosferze podziwu dla Napoleona, co ukształtowało jego światopogląd (kult historii, umiłowanie wolności, romantyczna wiara w przyjście zbawcy polskiego narodu)
- praca w sklepie Minzla nauczyła go uczciwości, obowiązkowości, systematyczności, szacunku dla pracy
- udział w Wiośnie Ludów jest ciągle dla niego punktem odniesienia dla wyznawanych wartości. Ten okres życia wspomina ze wzruszeniem
- brał udział w powstaniu styczniowym
- nie rozumie nadchodzącej epoki pozytywizmu i jej haseł

2. Stanisław Wokulski - bogaty kupiec pochodzenia szlacheckiego, zakochany nieszczęśliwie w Izabeli Łęckiej

- pochodzi ze starej, zdeklasowanej szlachty
- sytuacja materialna sprawiła, że musiał pracować w winiarni Hopfera
- potem zarabiał korepetycjami i jednocześnie się uczył, wykonywał doświadczenia z balonami. Ukończył Szkołę Przygotowawczą i zdał egzamin do Szkoły Głównej.
- po roku rzucił naukę, by wziąć udział w powstaniu, za co zesłano go na Sybir
- wykorzystał pobyt na zesłaniu, by dalej się kształcić. Wrócił do Warszawy jako człowiek o ugruntowanej pozycji naukowej. Nie mógł znaleźć pracy, nie został zaakceptowany przez społeczeństwo ani jako uczonec, ani jako kupiec
- ożenił się z wdową Małgorzatą Minzlową. Pomnożył jej majątek
- po śmierci Małgorzaty poznał w teatrze Izabelę, w której się zakochał
- podczas wojny turecko-rosyjskiej zdobył duży majątek
- po powrocie z wojny podjął zabiegi o rękę i względy Izabeli (m.in. wykupił weksle Łęckiego i srebrną zastawę)
- odbył podróż do Paryża, gdzie spotkał się z Geistem - genialnym naukowcem
- na zaproszenie prezesowej Zaslawskiej przyjechał do Zaslawka, gdzie przebywała również Izabela. Łęcka za namową ciotki zaczęła traktować Wokulskiego jako kandydata do swojej ręki
- podczas podróży do Krakowa Wokulski usłyszał rozmowę Izabeli ze Starskim, celowo prowadzoną po angielsku. Widząc flirt obojga, Wokulski postanowił ostatecznie zrezygnować z tego związku. Próbował popełnić samobójstwo (uratował go dróżnik)

- nie jest jasne, co dalej stało się z Wokulskim - bohaterowie powieści snują różne przypuszczenia
- cechy bohatera - „romantyka zawieszona w pozytywizmie”
 - romantyczne
 - a) tragizm
 - b) przeżycie nieodwzajemnionej miłości
 - c) osamotnienie
 - d) szlachetność i przekonanie, że wybitna jednostka powinna poświęcać się dla zbiorowości
 - e) romantyczny sposób patrzenia na kobietę
 - f) bunt wobec rzeczywistości
 - g) stosunek do walki narodowowyzwoleńczej (walka z bronią w ręku w imię interesów ojczyzny)
 - pozytywistyczne
 - a. przedsiębiorczość
 - b) umiejętność trafego analizowania problemów o charakterze społeczno-gospodarczym
 - c) działalność filantropijna
 - d) kult wiedzy

3. Izabela Łęcka - obiekt miłości Wokulskiego

- piękna arystokratka, której rodzina popada w długi
- egocentryczna
- wyniosła, dumna
- egzaltowana, sentymentalna
- nie potrafi kochać prawdziwie
- typowa reprezentantka własnej warstwy

4. prezesowa Zasławska

- przeżyła miłość niespełnioną
- właściwie realizuje hasła pozytywistyczne - w swym majątku przeprowadza wiele reform

5. baronowa Krzeszowska

- skłócona z sąsiadami plotkarka
- złośliwa
- nieszczęśliwa - straciła dziecko, jej mąż przegrywa spore sumy na wyścigach konnych
- posądza o kradzież lalki z pokoju zmarłego dziecka córkę pani Stawskiej (która przyjęła u niej pracę - za niewielkim wynagrodzeniem cerowała bieliznę) i doprowadza do procesu sądowego, który przegrywa (okazało się, że lalka została stłuczona przez służącą)

6. hrabina Wąsowska

- „wesoła wdówka”
- samodzielna, energiczna, o nieprzeciętnym umyśle i temperamentie

7. Julian Ochocki

- arystokrata o wyższym wykształceniu uniwersyteckim i politechnicznym

- zafascynowany nauką i postępem technicznym
- wyobcowany ze swego środowiska idealista (wierzy, że nauka sprawi, iż zapanuje sprawiedliwość)
- środowiska społeczne (Warszawa z „Lalki” to miniatura kraju)
 1. Arystokracja (Łęccy, Ochocki, Krzeszowscy, Zasławska, Wąsowska)
 - warstwa zubożała, hermetyczna, bierna
 2. Szlachta
 - Wokulscy - zdeklasowana szlachta
 3. Mieszczanństwo (rodzina Minzłów)
 - grupa o niskim prestiżu w społeczeństwie, bez zbyt wysokich aspiracji
 4. Niziny społeczne (mieszkańcy Powiśla)
- Kierunki artystyczne obecne w utworze: realizm i naturalizm
- „Lalka” jest powieścią realizmu krytycznego

HENRYK SIENKIEWICZ

- Powieść historyczna przed Sienkiewiczem
 - a) powieści Scotta (technika kompozycyjna - motywy sensacji i tajemnicy, nagłe porwania, ucieczki, starcia)
 - b) powieść dokumentarna Józefa Ignacego Kraszewskiego (dbałość o wierność prawdzie dziejowej)
 - c) gawęda szlachecka - uwaga skupiona na obyczajach i mentalności szlachty
 - Sienkiewicz zsyntetyzował osiągnięcia swoich poprzedników. Zarazem stworzył utwory o niezwykłym stopniu komunikatywności, popularne i łatwo trafiające do czytelnika
- Geneza utworów Sienkiewicza
 - a) pokrzepianie serc
 - b) zainteresowanie historią samego autora
- Trylogia jako całość artystyczna
 - a) ten sam sposób narracji, przedstawiania bohaterów i zdarzeń
 - b) ciągłość historyczna (1648-1673)
 - „Ogniem i mieczem” - wojny z Kozakami
 - „Potop” - najazd szwedzki
 - „Pan Wołodyjowski” - początek wojny z Turcją
 - c) niektórzy bohaterowie występują we wszystkich częściach (Zagłoba, Wołodyjowski)
- sposób prezentowania historii
 - a) autor usuwa w cień klęski, akcentuje zwycięstwa
 - b) klęski są zwykle relacjonowane, nie opisywane bezpośrednio
 - c) postacie prawdziwe występują obok fikcyjnych
- Technika obrazowania
 - a) częste zwroty w akcji
 - b) koncentracja zdarzeń
 - c) także technika zwolnień, zawieszania akcji
- Narracja - archaizowana

„Potop”

– Treść:

Zgodnie z testamentem Billewicza Oleńka Billewiczówna ma zostać żoną Kmicica. Kmicic swym postępowaniem zraza do siebie Oleńkę (pije z kompanami, strzela do portretów rodzinnych Billewiczów, zabija ludzi z zaścianka Butrymów i pali ich domy w akcie zemsty za zabicie części swawolnych jego kompanów). Zdobywa złą sławę zdrajcy, sojusznika Janusza Radziwiłła. Gdy uświadamia sobie, że zwiedziony podstępem stanął po stronie zdrajcy ojczyzny, próbuje porwać Bogusława Radziwiłła. Następnie przeistacza się w Babinicza. Pod nowym nazwiskiem walczy przeciwko Szwedom. Gdy dowiaduje się o zamiarze ataku Szwedów na Jasną Górę, organizuje jej obronę. Z narażeniem życia wysadza szwedzką maszynę burzącą mury. Przedostaje się następnie na Śląsk i ratuje z opresji króla Jana Kazimierza (broniąc króla przed Szwedami zostaje ciężko ranny). Odznacza się też w bitwie o Warszawę. W ten sposób zmazuje swe dawne winy i może poślubić Oleńkę.

– Krytycy podkreślają podobieństwo utworu do baśni (bohaterowie - jak w baśni - wychodzą cało z najgorszych opresji, zło zostaje pokonane przez dobro)

ADAM ASNYK

– „poeta czasów niepoetyckich”

– bardzo silnie związany z ideologią romantyzmu (uczestnik powstania) nie potrafi zrozumieć nadchodzących czasów

„Do młodych”

- próba ujęcia sytuacji tych, którzy wkraczają w życie z nowymi planami i tych, którzy odchodzą z tego świata
- motyw przemijania
- dopuszcza myśl, że świat się zmienia, ale nakazuje szanować przeszłość

„Daremne żale”

- motyw przemijania ideałów
- akceptacja faktu, że świat wiecznie się zmienia

„Nad głębiami”

- cykl 30 sonetów
- wykład swoistego systemu filozoficznego (w systemie tym Asnyk bierze pod uwagę osiągnięcia ówczesnej wiedzy, zwłaszcza przyrodoznawstwa, uznaje powszechne prawo ewolucji. Jednocześnie podkreśla rolę w świecie ducha. Nawiązuje do Słowackiego i jego rozumienia ewolucji jako wędrówki dusz)

MARIA KONOPNICKA

– w jej poezji splatają się idee romantyczne i pozytywistyczne

– sięga do folkloru (wiele wierszy stylizowanych na pieśni ludowe)

„Contra spem spero” (Wierzę wbrew nadziei)

- motyw wiary w wyzwolenie ojczyzny
- rozważania dotyczące zadań poety i poezji (pocieszanie narodu w trudnych chwilach)

„Wolny najmita”

- utwór o charakterze społecznym
- wolny najmita to biedak bez ziemi i środków do życia. Został wyrzucony z chaty, gdy nie miał z czego zapłacić podatku. Określenie wolny jest tu gorzką ironią (wolny - bo bez domu, bez rodziny - zmarły mu dzieci, bez swego miejsca w społeczeństwie)

